

Kitap Tanıtımları Book Reviews

Geçmiş Yeniden Düşünmek: Şehir Devletler

İbrahim Tanju AKYOL*

Richard Mackenney, Şehir Devletler

(Çev. Cem Demirkan), Babil Yayınları, İstanbul, 2004, 80 s.

Disiplinlerarası çalışmaları ile tanınan Richard Mackenney'nin araştırmaları 13. yüzyıl ile 17. yüzyıllar arasında yoğunlaşmaktadır. Binghamton Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olan Mackenney'nin 1989 tarihinde yayımlanan "The City-State" isimli eseri Cem Demirkan tarafından "Şehir Devletler" ismiyle Türkçeye kazandırılmıştır. Başvuru kitabı niteliğine sahip olan eser, Babil Yayınları tarafından 2004 yılında basılmıştır. Kitabın çevirisinde kullanılan yalın dil şehir devletlerin anlatıldığı dönemi anlaşılabilir kılmaktadır. Kitapta ilgili yerlerde yapılan birebir alıntılar anlatımın pekişmesine yardımcı olmaktadır. Şehirler ile ilgili niceliksel bilgiler, okuyucunun dönemin özelliklerindeki değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Kitap kendinden sonra gelecek olan çalışmalara yol gösterici keyfiyetindedir. Yazar, kent devletlerini ele aldığı 16. ve 17. yüzyıllar üzerine yoğunlaşmış olsada tarih anlayışına uygun olarak önceki ve sonrakidönemler ile de bağlantıları başarılı bir şekilde kurmuştur.

Eserin "1500 Yılından Önce Şehirler ve Devletler" isimli giriş kısmında şehir devletleri kavramının sahip olduğu etkiden bahsedilmiştir. Aristo'nun polis anlayışına ve özgürlüğün çelişkileri ile St. Augustine'in "Tanrının Şehri" eserinin temsiline yer veren yazar, "şehir havası özgürleştirir" şeklindeki Alman atasözüne atf yaparak şehir devletlerinin mahiyetini ortaya koymuştur. Atina polisi ve Roma şehir devletinin bağımsız yapılarından bahseden eser, Ortaçağ'ın vatandaşlık bilincini ele almaktadır. Yazar, 11. yüzyıldan sonra Avrupa şehirlerinin sahip olduğu ekonomik vasıfların kendi siyasi gücünü artırdığını belirtmiş, bunun yanında şehirlerin sahip olduğu özgürlük ve toplumsal hareketliliğe de vurgu yapmıştır. 12. ve 13. yüzyıllarda şehirlerin kendi diplomalarını oluşturduğunu, savuma sistemlerini geliştirdiğini ve kanunlarını yaptığını örnek kentler üzerinden açıklamıştır. Eserde 14. yüzyılda gerçekleşen ekonomik kriz; şehirleri olumsuz manada etkilediği ve ekonomik olarak zayıflayan şehirlerin siyasi bağımsızlıklarının da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı anlatılmıştır. Çalışmanın kapsamı 15. yüzyıldan sonraki Avrupa şehirlerinin gelgitler yaşadığı dönem olarak belirlenmiştir.

* Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ibrahimakyol@comu.edu.tr

Şehir devletler eserini;“yenilgi”, “bütünleşme” ve “hayatta kalma” olmak üzere üç bölümde ve 1500-1700 yılları arasında ele alan yazar bu perspektifte şehirlerin değişimini incelemiştir. Şehirlerde gerçekleşen değişimin nedenlerini hükümdarların sahip olduğu mutlak güçte gören eser, bu dönemde istisnalarını kabul etmekle birlikte kentlerin ekonomik olarak güçlü bir yapıya sahip olsada siyasi anlamda kaderlerini belirleyemediği tezi üzerinde durmaktadır. Eserin ana konusu Avrupa şehirlerinin 16. ve 18. yüzyıllarda geçirmiş olduğu değişim üzerine odaklanmıştır. Rönesans ve Reform hareketlerine kadar kentlerin bağımsız niteliklere sahip olduğunun belirtildiği eserde, 16. yüzyılda krallıkların kurulması ile kentlerin geçirmiş oldukları dönüşüm ele alınmıştır. Şehir devletlerinin,Ortaçağ'da sahip oldukları popüleritelerini bu dönemde kaybetmeye başladığı belirtilmiştir.

Eserin birinci bölümünde, özerk şehirlerin yaşamış oldukları dönüşümün askeri yenilgiler ekseninde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bölümde örnek olarak alınan Hollanda, İsviçre, Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya şehirlerinin kralların mutlak otoritesi karşısında yaşadıkları çaresizlikler açıklanmıştır. Her şehir örneğine farklı gerekçelerle müdahale edilmiş olsada sonuçta bağımsız şehir devletlerinin ortadan kalktığı vurgulanmıştır. Şehirlerin hükümdarlar karşısında kolay hedef haline gelmesi devasa askeri güçleri ekseninde ele alınmıştır. Din savaşlarının şehir özgürlüklerinin ortadan kalkması ile sonuçlandığından bahsedilmiştir.Zwingli'nin “din maskesi altında özgür şehirler özgürlüklerini kaybedecekler” sözüne yapılan atf ile ortaya çıkan durum desteklenmiştir.Erken modern dönemde şehir ile devlet beraber ve barış içerisinde var olamamışlardır. Şehirler, siyasi güçlere teslim olmuş bunun yanında ekonomik ve toplumsal yaptırımlar ile de karşı karşıya kalmışlardır.Seküler devletin şehir devletler karşısındaki başarısı vurgulanmış olsada devletin yanında şehirlerin de dinamik güç oldukları belirtilmiştir. Şehirlerin yaşamış oldukları akıbetler kapsam dahilinde kronolojik olarak incelenmiştir. Monarşik yapının varlığının kentlerin gelişimine ket vuruğu dönem; ülkeler nezdinde spesifik örnekler ile ele alınmış ve sistematik olarak ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, devletin baskın konumunun etkisinde şehirlerin yeniden düzenlenişi açıklanmıştır. Devletin şehirlere etkisi daha ziyade fiziksel yapısında gerçekleşmiş, kral kültürü saray ve bürokrasi ile beraber var olmuştur. Avrupa'nın büyük şehirlerinin saray etrafında şekillendiği belirtilmiştir. Devlet yönetiminde lüks yaşamın örneklerinin ayrıntılı olarak verildiği bölümde siyasal yaşamda lüksün etkileri üzerinde durulmuştur. Dikkat çekici örneklerden bir tanesi Versailles Sarayı'dır.Vatandaşlara kralın gücünün bir göstergesi olarak 14 bin asker ve 12 bin at için özel binaların bulunması lüks yaşama örnek gösterilmektedir. Saray hayatının ihtişamlı yapısı ve harcamaları, ekonomik yapının bu ekseninde şekillenmesine neden olmuştur. Üretim kral ve saray etrafında şekillenmeye başlamış, bu durum kral ve sarayın pazar olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Avrupa şehirlerinin sahip olduğu ekonomik ve sosyal yapının başkentlerin gelişimine ayak uyduramadığı belirtilmiştir. Şehirlerde ortaya çıkan fakirliğe çözüm üretme noktasında loncaların yetersiz kaldığı ve şehirlerin büyük siyasal yapılara eklenmesi ortaya konulmuştur. Özetle, lüks yaşamın siyasal yaşam üzerindeki etkisine vurgu yapan bölümde,şehir devletlerin yok oluşu ortaya konulmuş veözerk şehir yönetimlerinin gücünü daha büyük ölçekte yer alan merkezi devletlere devredilişi ele alınmıştır. Değişimin karşısında duramayan şehirlerin başkentler ve ulusal pazar karşısında etkinliğini yitirdiği, büyük siyasal yapılar içinde ihtiyaçlarının arttığı ve çeşitlendiği ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde, ulus devletler öncesinde Avrupa ülkelerinde şehir devletlerin gelişim süreci ele alınmıştır. İspanya Krallığı, Fransa, İngiltere, Hollanda, Almanya, İsviçre Konfederasyonu ve İtalya'daki şehir devletlerin sahip oldukları özerklik, özgürlük, haklar ve imtiyazların incelendiği bölümde, bu bileşenleri şekillendiren etmenlerden bahsedilmiştir. İngiltere örneğinde Londra'nın öneminin vurgulanması amacıyla şehirlerin kral yerine Londra'ya tabi olduğundan bahsedilmektedir. 1599'da Thomas Platter'in "Londra İngiltere demek yerine, İngiltere Londra'da denmelidir" sözüne atf yapan yazar, Londra'yı şehir devleti olarak kabul etmenin zor olduğunu belirtmiştir. Fakat Londra'nın sahip olduğu ekonomik nüfuz ile siyasi anlamda imparatorluk içerisindeki önemini vurgulamıştır. Bu bölümde, İtalya'daki şehir devletlerinin gelişimi Venedik üzerinden açıklamaktadır. Yazar, Venedik'in şehir devletleri içerisindeki rolüne ve klasik dönem ile modern dünya arasındaki köprü görevine vurgu yapmaktadır. Eser, farklı örnekler ile değişik nitelikte Hollanda'da Amsterdam, Almanya'da Hamburg ve Frankfurt gibi şehirlerde özerklik ve özgürlüklerin sınırlarını tespit etmeye çalışmıştır.

Eserin sonunda yazarın vardığı sonuç, Avrupa şehirlerinin hükümdarlara karşı verdikleri mücadelenin devletlerin şekillenmesinde önemli rol oynadığı şeklindedir. Şehir devletlerinin yok oluşunu yazar şu şekilde ifade etmektedir: "Bir açıdan, şehir devleti bağımlılıkları ve ayrıcalıkları, oligarşisi ve kurumlarıyla Eski Rejim'in (Ancien Regime) bir parçasıdır ve bu çok yönlü gelenek 18. yüzyıla beraber ortadan kalkmıştır. Bu çağ, tüm Atlantik dünyasında yeni bir toplumsal ve ekonomik yapının ortaya çıkışına ve burjuvazinin 1789'da modern demokrasinin temellerini atan bir devrimle ani ve kanlı çıkışına şahit olmuştur". Bu açıdan eser, şehir devletler tarihinin analiz edilmesi ve modern devletlerin gelişim aşamalarının iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Günümüz şehirlerinin sahip olduğu siyasi güç azımsanmayacak kadar fazladır. Şehirlerin yükselişi küreselleşmenin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkan ulus devletlerin varlığı küreselleşme karşısında sarsılmaya başlamıştır. 21. yüzyılda ulus devletler varlıklarını her ne kadar devam ettiriyor olsada bu durumun gelecekte ne kadar daha devam edeceği tartışılmaktadır. Şehirlerin küreselleşme karşısında rolü değişmiş, sermayenin merkezi konumuna gelmişlerdir. Şehirler toplumsal olaylarda/sorunlarda ulus devletlerin yanında hatta bazı durumlarda daha önde yer almaktadırlar. Şehirler ulus devletlerin şuan için bir parçası olsada iklim değişikliği, çevre kirliliği, çarpık kentleşme gibi sorunlarda kendilerinde hareket serbestisi görmektedirler. Şehirlerin hareket serbestisini ise sahip oldukları ekonomik, toplumsal ve siyasi güçte aramak gerekmektedir.

Şehirlerin nüfus ve ekonomik olarak güçlü konumda bulunması özgürlükçü yapılarını desteklemektedir. Bu durumun en dikkat çekici örneklerinden bir tanesi Londra'dır. Şehir yaklaşık 9 milyonluk nüfusu ve sahip olduğu ekonomik güç dolayısıyla şehir devletlerinin geri dönüşünün öncüsü olarak nitelendirilmektedir. Son olarak İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılması yönünde karar ile sonuçlanan referandumda Londra'nın "Brexit" yönünde tercihte bulunmaması ve "Brexit" yönünde gösteriler düzenlenmesi de şehir devlet söylemlerinin daha yüksek duyulmasına neden olmuştur. Londra'nın sahip olduğu demografik güç ile sermaye gücü birleşince bu tür söylemlerin günümüzde artmış olması doğal karşılanmalıdır. Kısacası, şehirler 21. yüzyılda artık siyasi gücü de ellerinde bulundurmaktadır. Benzer örneklerin sayıları günümüzde azımsanmayacak kadar fazladır. İstanbul, New York, Paris, Tokyo gibi şehirlerin büyük siyasi güç haline gelmelerini bu

kapsamda değerlendirmek gerekmektedir. Günümüzde özellikle büyük ölçekteki şehirler küreselleşme ile birlikte kendi ulus devletlerinin üzerinde bir popüleriteye ve etkiye sahip konuma gelmişlerdir. Teknolojik gelişmeler karşısında “ulus” kavramının sarsılması ekseninde şehirler önem kazanmıştır.

Şehirlerin gelişmeler karşısında kendilerinde özgürlük gören yapısını, geçmiş kazanımları ile kıyaslayarak ortaya koymak gerekmektedir. Günümüzde şehirlerin geçirmiş olduğu gelişim ve dönüşüm her ne kadar küreselleşme ile açıklansada geçmiş deneyimlerinden de bağımsız gerçekleşmemektedir. Eser, özellikle şehir devlet söylemlerinin artmaya başladığı günümüzde şehirlerin geçirmiş olduğu dönüşümlerin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Yazar, şehir devletlerinin gelişimini kapsam dâhilinde Avrupa örnekleri ile ortaya koymuştur. Merkezîyetçi ulus devletlerin varlığının yoğun olarak tartışıldığı günümüzde uluslararası kuruluşların yanında şehir devletlerin de çözüm önerisi olarak görülmeye başlanması açısından konunun irdelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Edward Shlesinger’in “Bir konunun geçmişi, bize nereden geldiğimizi, şu anda nerede olduğumuzu ve nereye gittiğimizi anlatır” şeklindeki ifadesinin önemi de bir kez daha ortaya çıkmaktadır.